

ระเบียบวิธีวิจัย

ข้อมูล :-

ในการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการมีอาชีพที่มีใช้การ เกษตรของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้อาศัยข้อมูลจากการวิจัยในโครงการวิจัยการใช้กำลังคนในชนบท (Rural Manpower Utilization)* และโครงการวิจัยเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic) ของครัวเรือนชาวนาในภาคต่าง ๆ ของประเทศ ซึ่งเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ของสภาพนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ การดำเนินวิจัยและเก็บข้อมูลอยู่ภายใต้การดำเนินการร่วมมือระหว่างสภาพนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสถาบันวิจัยทางสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการวิจัย การใช้กำลังคนในชนบท และโครงการวิจัยเศรษฐกิจและสังคม เป็นการวิจัย 2 วิธีการวิจัย คือแบบการสังเกตและมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในหมู่บ้านระยะเวลาตลอดเวลา 1 ปี ตั้งแต่ 15 มิถุนายน 2512 ถึง 15 มิถุนายน 2513 อีกวิธีโดยมีการสอบถามหัวหน้าครัวเรือนด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) และตามแนวแบบสอบถาม (Interview Guide) โครงการวิจัยนี้ได้ให้นักวิจัยผู้ช่วย (นิสิตชั้นมหาบัณฑิต) ซึ่งผ่านการอบรมเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยและการศึกษาในหมู่บ้าน ร่วมด้วยนิสิตชั้นบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ จุฬาลงกรณ์-

---

* Rural Manpower Utilization เป็นโครงการวิจัยของกองวางแผนกำลังคนของสำนักงานสภาพนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ บริหารงานผ่านสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์แห่งประเทศไทย ซึ่งดำเนินการวิจัยโดยทางสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัย ซึ่งไต่ถามการอบรมหน้าที่ของพนักงานสำรวจจากสถาบันวิจัยทางสังคม-
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การเลือกตัวอย่าง โครงการวิจัยการใช้กำลังคนในชนบท และโครงการวิจัยเศรษฐกิจ
และสังคมของครัวเรือนในภาคต่าง ๆ ของประเทศ ได้เลือกตัวอย่างที่จะศึกษาโดยมีจุด
ประสงค์ชั้นแรก คือ ศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านที่มีสภาพทางเศรษฐกิจที่ต่างกัน ชั้นแรกได้
ตั้งเป้าหมายการศึกษาวิจัยใน 3 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาค
กลาง จากจุดประสงค์ของการศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่แตกต่างกัน
ในคานเศรษฐกิจ และต้องการศึกษาหมู่บ้านที่อยู่ในสถานที่ต่างกัน จึงเลือกหมู่บ้านที่อยู่ใน
เขตชลประทาน และหมู่บ้านนอกเขตชลประทาน และในแต่ละเขตหนึ่งก็เลือกหมู่บ้านที่มี
ความแตกต่างกันอีกในคานเศรษฐกิจ

จังหวัดที่ตกเป็นตัวอย่างของการศึกษาวิจัยในโครงการการใช้กำลังคนในชนบท
และโครงการวิจัยเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ได้แก่จังหวัดเชียงใหม่ ขอนแก่น และ
จังหวัดอุบลราชธานี

การเลือกตัวอย่าง หมู่บ้าน ที่จะเป็นตัวแทนของแต่ละจังหวัดในแต่ละภาคก็ใช้
วิธีการศึกษาชั้นแรกพิจารณาความเหมาะสม ร่วมกับเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดและอำเภอ
เลือกตำบลและหมู่บ้านที่เหมาะสมตามจุดประสงค์และกำลังคน เวลา และให้ตัวอย่าง
ที่สามารถเป็นตัวแทนที่เหมาะสมกับหมู่บ้านต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเลือก
ตัวอย่างที่มีลักษณะสภาพของที่ตั้งและลักษณะเศรษฐกิจสังคมที่มีความแตกต่างกันในกรณี
เป็นชีวิตและคล้ายคลึงกันในวัฒนธรรม

จากตัวอย่างของจังหวัดทั้งสามก็เลือกหมู่บ้านที่จะศึกษาได้ดังนี้คือ -

จังหวัดเชียงใหม่	อ. สันกำแพง	ค. ออนเหนือ	หมู่บ้านที่ 6 และ 7 (บ้านหลวง)
		ค. ออนใต้	หมู่บ้านที่ 9 (บ้านป่าหา)
		ค. บวกกลาง	หมู่บ้านที่ 6 (บ้านรอยพรอม)

จังหวัดขอนแก่น	อ. เมือง	ค. สาราณ	หมู่บ้านที่ 14 (อัมพวัน)
	อ. น้ำพอง	ค. น้ำพอง	หมู่บ้านที่ 5 (คำแก่นคูณ)
	อ. ภูเวียง	ค. บ้านเรือ	หมู่บ้านที่ 4 (บ้านหัน)
จังหวัดอุษายา	อ. บางปะหัน	ค. นาชมแสง	หมู่บ้านที่ 11 (บ้านหัวฝาย)
		ค. ทัพน้ำ	หมู่บ้านที่ 14
		ค. ชยาย	หมู่บ้านที่ 2 และ 3
		ค. บ้านซุง	หมู่บ้านที่ 2

การปฏิบัติการของนักวิจัยผู้ช่วย ที่ทำการเก็บข้อมูล เริ่มดำเนินการ เมื่อหลังจากการอบรมที่สถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ เรียบร้อยแล้ว และก่อนที่จะออกไปเก็บข้อมูลในหมู่บ้าน มีนักวิจัยของสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญซึ่งอยู่ในคณะผู้ดำเนินการและจัดการ ใ้ทำการสำรวจหมู่บ้านตัวอย่าง เพื่อศึกษาสภาพขอเท็จจริง และลักษณะของท้องถิ่น ๆ หลังจากนั้นนักวิจัยผู้ช่วยได้เข้าไปอยู่ในหมู่บ้าน และใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านโดยตลอดระยะเวลาหนึ่งปี และนักวิจัยผู้ช่วยได้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านแต่ละแห่งสลับกันไปตลอดระยะเวลา การใช้เวลาอยู่ในหมู่บ้าน โดยปกติจะอยู่ในหมู่บ้านหนึ่ง 2-3 วัน แล้วย้ายไปอีกหมู่บ้านหนึ่ง 2-3 วัน เป็นเช่นนี้แต่ก็มีการยืดหยุ่นได้ ในกรณีที่มีเหตุการณ์ที่น่าสนใจเกิดขึ้น หรือการเก็บข้อมูลในแห่งนั้นยังไม่เสร็จ ก็อาจจะเลื่อนระยะเวลาในการอยู่ในหมู่บ้านหนึ่งให้เร็วขึ้นหรือนานออกไปได้ และในช่วงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านก็ใช้วิธีการเก็บข้อมูลตามระเบียบวิธีการวิจัยและปรับปรุงให้เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งโดยการสอบถามด้วยแบบสอบถาม แบบสอบถามนำและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูล

ขอบเขตของการศึกษา

สำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใ้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาอาชีพที่มีโครงการ เกษตรของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นข้อมูลที่ใช้เป็นตัวอย่างเป็นตัวจำกัด และจะดำเนินการเลือกและรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม เศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน และการมีส่วนร่วมในหมู่บ้าน เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการมีอาชีพที่มีโครงการ เกษตรที่เป็นรายได้

พิเศษแก่ครอบครัว

ข้อมูลที่เป็นตัวอย่างของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จึงเป็นการศึกษาเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีลำดับขอบเขตของการศึกษาคังนี้ .-

ก. ท้องที่และระยะเวลาที่ทำการศึกษา เริ่มทำการศึกษากันตั้งแต่ 15 มิถุนายน 2512 ถึง 15 มิถุนายน 2513 ในหมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน ของจังหวัดขอนแก่น คือ

หมู่บ้านที่ 14	(อัมพวัน)	ท. สำราญ อ. เมือง จ. ขอนแก่น
หมู่บ้านที่ 5	(คำแก่นคูณ)	ท. น้ำพอง อ. น้ำพอง จ. ขอนแก่น
หมู่บ้านที่ 4	(บ้านหัน)	ท. บ้านเรือ อ. ภูเวียง จ. ขอนแก่น
หมู่บ้านที่ 11	(บ้านหัวฝาย)	ท. นาชุมแสง อ. ภูเวียง จ. ขอนแก่น

ข. การเลือกตัวอย่างที่ศึกษา ใช้แบบสอบถามสังคมและเศรษฐกิจของครัวเรือน ทำการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้าน 4 แห่ง ทั้งหมู่บ้าน ซึ่งได้จำนวนตัวอย่างของหัวหน้าครัวเรือน 395 ครัวเรือน ซึ่งแยกเป็นจำนวนครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้านคือ หมู่บ้านอัมพวัน 88 ครัวเรือน หมู่บ้านคำแก่นคูณ 105 ครัวเรือน หมู่บ้านหัน 144 ครัวเรือน และหมู่บ้านหัวฝาย 58 ครัวเรือน

สำหรับตัวอย่างของวิทยานิพนธ์นี้ จะเลือกเฉพาะหัวหน้าครัวเรือนที่ทำการสัมภาษณ์อาชีพเกษตรกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมีอาชีพทั้งเกษตรกรรมและไม่ใช้เกษตรกรรม: อีกพวกหนึ่งสำหรับหัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้านที่ไม่ได้ทำงานที่เป็นเกษตรกรรมเลย จะถูกตัดทิ้ง ผลปรากฏว่าได้จำนวนหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมด จำนวน 345 ครัวเรือน ซึ่งเป็นหัวหน้าครัวเรือนโดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ .-

ประเภทที่ 1 เป็นหัวหน้าครัวเรือน ที่ทำเกษตรกรรมอย่างเดียว

ประเภทที่ 2 เป็นหัวหน้าครัวเรือน ที่ทำทั้งเกษตรกรรมและไม่ใช้เกษตรกรรม

สาเหตุที่ตัวอย่างของวิทยานิพนธ์นี้เลือกเอาหมู่บ้านทั้ง 4 แห่งเป็นเพราะ
 ในหมู่บ้านหันและหมู่บ้านหัวฝาย ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอภูเวียง และเป็นอำเภอที่มีปัจจุบัน
 ยังไม่อยู่ในเขตพัฒนา แต่ส่วนหมู่บ้านอัมพวันและหมู่บ้านคำแก่นหิน อยู่ในอำเภอ
 เมืองและอำเภอน้ำพองตามลำดับนั้นอยู่ในเขตพัฒนา และยังคงอยู่ในอาณาเขตที่สามารถ
 รับน้ำจากการชลประทานของเขื่อนอุบลรัตน์ ส่วนหมู่บ้านหันและหัวฝาย อำเภอภูเวียง
 ไม่มีระบบการชลประทานในเขตนี้ การทำการเพาะปลูกทางเกษตรกรรมก็ได้รับน้ำ
 โดยทางธรรมชาติอย่างเดียว จึงเห็นว่า ตัวอย่างของวิทยานิพนธ์นี้ประกอบด้วย
 เขต 2 เขต คือหมู่บ้านที่อยู่ในเขตชลประทานและเขตพัฒนาของจังหวัด กับหมู่บ้าน
 ที่อยู่ในเขตไม่มีการชลประทานและยังไม่เป็นเขตพัฒนาการของจังหวัด ซึ่งในทั้ง 2
 บริเวณจะสามารถชี้ให้เห็นความแตกต่างในสภาพของเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ แต่
 มีความเหมือนกันในวัฒนธรรม

ค. แบบสอบถามที่ใช้ในการศึกษา เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสังคมและ -
 เศรษฐกิจของครัวเรือน โดยทำการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน การออกแบบสอบถาม
 ที่สร้างขึ้นเพื่อการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนในการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนในหมู่บ้าน
 เกี่ยวกับเศรษฐกิจและสังคม สร้างขึ้นหลังจากที่นักวิจัยผู้ช่วยได้เข้าไปประจำอยู่ใน
 หมู่บ้านเป็นเวลา 2 ถึง 3 เดือน ชั่วในระยะเวลาดังกล่าว นักวิจัยผู้ช่วยได้นำเอา
 ความรู้เกี่ยวกับลักษณะและสภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้านทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม
 รายงานมาต่อที่ประชุมซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญของสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 เพื่อนำผลของการประชุมทุก ๆ 2 เดือนนี้มาสร้างแบบสอบถามโดยผู้มีความรู้ จึงเชื่อ
 ได้ว่าแบบสอบถามเศรษฐกิจและสังคมสามารถใช้ได้ในการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน
 นอกจากนี้แบบสอบถามนี้คณะผู้สร้างแบบสอบถามก็ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ
 สาขาในสาขาที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ จึงกล่าวได้ว่าเป็นแบบสอบถามที่น่าเชื่อถือได้เพราะได้
 สร้างขึ้นบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพของหมู่บ้าน

ง. พนักงานและการอบรมพนักงานทำการศึกษ มีนักวิจัยผู้ช่วย (เป็นนิสิตชั้นมหาบัณฑิต) จำนวน 2 คน ประจำอยู่แต่ละเขต คั้งนั้นการศึกษาคั้งนี้จึงประกอบด้วยนักวิจัยผู้ช่วย 4 คน เป็นหัวหน้าทีมในการเก็บรวบรวมข้อมูล และมีนิสิตชั้นบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น จำนวน 20 คน ร่วมดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งทั้งนิสิตชั้นบัณฑิตและมหาบัณฑิตได้ผ่านการอบรมวิธีการวิจัยและสถิติในการเก็บข้อมูลจากสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จ. วิธีการศึกษาและสำรวจ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ทำการศึกษโดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนเป็นหลักแล้วยังใช้วิธีการแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมในช่วงระยะเวลาของการเก็บข้อมูล ใ้รับคำปรึกษาและการควบคุมจากอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิของมหาวิทยาลัยขอนแก่น และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และข้าราชการ และผู้เชี่ยวชาญจากสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ใ้คำปรึกษาและแนะนำวิธีการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์ขึ้น

การใช้แบบสอบถามก็เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ขึ้น และเป็นวิธีการที่ตีประการหนึ่งในการศึกษาสังคมเพราะเป็นตัวอย่างประกอบที่จะแสดงให้เห็นแนวโน้มและความเป็นจริงโดยวิธีทางสถิติและระเบียบวิธีวิจัย

สำหรับการใช้การศึกษาแบบการสังเกตและมีส่วนร่วมเข้ามาในวิทยานิพนธ์นี้ ก็เพื่อสามารถจะนำเอาพฤติกรรมบางอย่างที่ผู้ให้สัมภาษณ์หว่ากระแวงที่จะแสดงออกเมื่อมีการทอมและถามเป็นลายลักษณ์อักษร อีกประการเพื่อคอยตรวจดูความสอดคล้องระหว่างการทอมโดยแบบสอบถาม กับการประพฤติปฏิบัติและยังเป็นช่องทางที่จะให้ทราบถึงพฤติกรรมบางอย่างซึ่งแบบสอบถามไม่สามารถจะเก็บข้อมูลได้ทั้งหมด โดยเฉพาะในปัจจัยที่ 3 ที่เกี่ยวกับจิตวิทยาสังคม ซึ่งจะพิจารณาพฤติกรรมของชาวบ้านในการประกอบอาชีพของชาวบ้านที่มีสภาพของสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน การศึกษาในการพิจารณาสถานที่ตั้ง และสิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาแบบหนึ่งที่มีศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการประกอบอาชีพกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่า การประกอบอาชีพเป็นพฤติกรรม -

อย่างหนึ่ง ของสังคมซึ่งวิวัฒนาการแปรหรือถูกปรุงแต่งจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม เช่น สังคม เศรษฐกิจ ประเพณี วัฒนธรรม วิชาการและความเชื่อมั่น เพื่อทราบถึงความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ว่า มีผล, อิทธิพล ต่อการประกอบอาชีพอย่างไร ก็ยอมช่วยให้สามารถปรับปรุงระบบการประกอบอาชีพ ต่างๆ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นยิ่งขึ้น

และในบางส่วนของวิชาเอกสารต่าง ๆ ก็เพราะเอกสารเป็นจุดเริ่มต้นของความ เป็นจริงที่จะสนับสนุนและอ้างอิงถึงข้อเท็จจริง ที่ได้มีผู้ทำการศึกษาไว้ก่อน หรือผลของ การศึกษาที่มีความสัมพันธ์กันกับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวคิดในการสร้างข้อสมมุติ หรือหลักเกณฑ์ที่จะหาข้อเท็จจริง และเพื่อใช้เป็นเครื่องมือ หรือแนวขยายให้สามารถ มองเห็นปัญหาความเกี่ยวเนื่อง เหตุผลจนสามารถอธิบายปรากฏการณ์ และพฤติกรรมใน การประกอบอาชีพของชาวนาในหมู่บ้านได้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถาม: เป็นแบบที่ใช้ในการสัมภาษณ์รายละเอียดต่าง ๆ จากครัวเรือน ตัวอย่าง เนื้อหาที่สำคัญซึ่งเป็นส่วนประกอบในแบบสอบถามประกอบด้วย

1. อาชีพหลักและรอง ของหัวหน้าครัวเรือน
2. ลักษณะการถือครองที่ดิน
3. จำนวนสมาชิกที่อยู่ในแรงงาน
4. สมาชิกที่ออกทำงานรับจ้างข้างนอก
5. ลักษณะภาวะหนี้สินของหัวหน้าครัวเรือน
6. โอกาสเคยเช่าเมืองใหญ่
7. จำนวนผลผลิตจากการเกษตรกรรม

2. รายงานจากการศึกษาแบบมีส่วนร่วมในหมู่บ้าน เป็นรายงานที่นักวิจัยผู้ช่วยรายงาน ทอสดามันวิจัยทางสังคมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำจำกัดความของวิทยานิพนธ์

หัวหน้าครัวเรือน ใดคนหนึ่งซึ่งอาศัยเป็นประจำในครัวเรือน เป็นผู้ซึ่งมีคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง กล่าวคือเป็นผู้รับฉันทชอบสูงสุดในการดูแลปกครองหรือเป็นผู้อุปถัมภ์ในเชิงเศรษฐกิจและสวัสดิภาพของสมาชิกในครัวเรือน หรือเป็นผู้ที่สมาชิกในครัวเรือนยกย่องให้เป็นหัวหน้า

อาชีพที่ไม่ใช่การเกษตร เป็นอาชีพที่นอกเหนือจากเกษตรกรรม(ทำไร่ทำนา)ของ ตนเอง และไม่จำกัดว่าอาชีพนั้นจะใช้ระยะเวลาอันเท่าใดในการประกอบอาชีพนั้น และไม่ จำกัดว่าอาชีพนั้นจะเป็นอาชีพหลักหรือรอง

ชานา คือผู้ที่มิใช่เกษตรกรไม่จำเป็นจะต้องเป็นอาชีพหลักหรือรอง แต่ต้อง อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน

ความยากจน ถือเอาจำนวนผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูกทางเกษตรกรรม และผล ผลิตนั้นไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครอบครัวตลอดระยะเวลา 1 ปีการเพาะปลูก

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ใดแก่หัวหน้าครัวเรือนและผู้อยู่ ซึ่งอาจเป็น คู่สมรส บุตร ญาติพี่น้อง และผู้อยู่ที่พักอาศัยอยู่เป็นประจำในครัวเรือน ทั้งนี้ให้หมายความถึงผู้ไปธุรกิจ หรือไปแรมคืนนอนเป็นการชั่วคราวด้วย

การถือครองที่ดิน หมายถึงผู้เป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด และเป็นผู้มีกรรมสิทธิโดย สมบูรณ์ตามกฎหมาย หรือเป็นผู้ครอบครองและประกอบการ เกษตรบนที่ดินนั้นโดยลักษณะคล้าย กับเป็นเจ้าของ เช่นกรณีการรับมรดกโดยยังไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือ

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เป็นการพิจารณา จำนวนผลผลิตจากการเพาะปลูกข้าว จำนวนแรงงาน ที่มีความสัมพันธ์กับการมีอาชีพที่ไม่ใช่การเกษตร

ปัจจัยด้านสังคม พิจารณาสถานะภาพของหัวหน้าครัวเรือนในด้าน อายุ เพศ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ที่มีความสัมพันธ์กับการมีอาชีพที่ไม่ใช่การเกษตร

ปัจจัยด้านจิตวิทยาสังคม เป็นการพิจารณาความเกี่ยวข้องกับค่านิยมค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมที่ปรากฏ จากการสังเกตเห็น ที่มีความเกี่ยวข้องกับอาชีพที่ไม่ใช่การเกษตร

เขตที่มีการชลประทาน คือหมู่บ้านที่อยู่ในอาณาเขตของโครงการชลประทาน ซึ่งพื้นที่ทำการเพาะปลูกทางเกษตรกรรมของหมู่บ้านสามารถรับน้ำจากคลองส่งน้ำชลประทานได้ตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งโครงการชลประทานในเขตนั้น

เขตที่มีการพัฒนา หมายถึง เขตพัฒนาชุมชน ซึ่งทางจังหวัดได้เปิดเป็นเขตพัฒนาดำเนินงานตามหลักและวิธีการพัฒนาชุมชน โดยมีพัฒนากรเป็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในหมู่บ้านที่อยู่ในเขตพัฒนาชุมชน

สมาชิกที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน หมายถึงบุคคลที่อาศัยอยู่ในครัวเรือน และเป็นบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป และสามารถทำงานได้

สมาชิกที่ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน ได้แก่บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 11 ปี และหรือบุคคลที่มีอายุสูงกว่า 11 ปี แต่ไม่สามารถทำงานร่วมกับผู้ทำงานได้

ครัวเรือน ประกอบด้วยบุคคลผู้หนึ่งอยู่ตามลำพัง หรืออาจจะอยู่ร่วมกับบุคคลสองคนหรือกว่านั้น ซึ่งจะเกี่ยวข้องเป็นญาติหรือไม่ก็ตาม บุคคลดังกล่าวนี้อยู่ในบ้าน โดยครอบครองบ้านทั้งหมดหรือแต่เพียงส่วนหนึ่ง ครัวเรือนอิสระอาจจะประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยว หรือสองครอบครัวขึ้นไป ซึ่งอาจจะรวมบุคคลอื่นที่ไม่ได้เกี่ยวข้องเป็นญาติไว้ด้วย เช่น ลูกจ้าง, แยกที่มาเยี่ยมเยียนในระยะเวลายาว ๆ ไม่นับว่าอยู่ในครัวเรือน เด็กที่ไปโรงเรียนที่อื่นแต่กลับมานอนในระหว่างปิด ภาคเรียนจะนับว่าเป็นสมาชิกของครัวเรือน

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิที่ได้จากการศึกษาวิจัยโครงการการใช้กำลังคนในชนบท (Rural Manpower Utilization) ที่เกี่ยวกับลักษณะเศรษฐกิจและสังคม (Socio - economic) ของครัวเรือนเฉพาะครัวเรือนชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของสภาพพัฒนาการ เศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งดำเนินการวิจัยและเก็บข้อมูลภายใต้การดำเนินงานร่วมกันระหว่าง สภพัฒนาการ เศรษฐกิจแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำเสนอข้อมูลในรูปตาราง แสดงจำนวนอาชีพที่มีประชากร เกษตร เปรียบเทียบกับจำนวนครัวเรือนที่ทำเกษตรกรรม - อย่างเดียว โดยเฉลี่ยตามหมวดอายุ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกที่อยู่ในกำลังแรงงาน สถานที่ตั้งของหมู่บ้านและผลผลิตที่ได้จากการเกษตรกรรม และ ยังเสนอในอัตราส่วนร้อย ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการมีอาชีพที่มีประชากร เกษตรของครัวเรือนชาวนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และใช้วิธีการวิจัยทางสถิติวิเคราะห์ที่จำเป็นเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ

การวิจัยครั้งนี้ได้มีการตรวจสอบดูความสมบูรณ์ของแบบสอบถามทั้งหมดที่เข้ามาอีกครั้ง และมีการกำหนดรหัส (Coding) ในแบบสอบถาม หลังจากทำการสัมภาษณ์แล้ว ทั้งนี้เพราะมีจำนวนคำถามเปิดให้ตอบโดยเสรีบ้างขอ และมีการตรวจสอบการลงรหัส บัตรที่ใช้ในการบันทึกรหัสของข้อมูลใช้บัตร ไอ.บี.เอ็ม. มีข้อที่น่าสังเกตอีกประการ หนึ่ง คือการบันทึกข้อมูลลงในบัตรนั้นเป็นข้อมูลซึ่งต้องใช้บันทึกลงในหลายสดมภ์ (Column) แแต่อยู่คนละบัตรกัน ในกรณีเช่นนี้ผู้บันทึกข้อมูลได้เขียนเลขกำกับบัตรแต่ละบัตรให้ตรงกัน (ซึ่งในแบบสอบถามเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนมีจำนวนบัตร 3 ชุด) และเพื่อความสะดวกในการหาสหสัมพันธ์ (Correlation) การคำนวณหาจำนวนความสัมพันธ์การใช้ทั้งเครื่องจักรนัม, ใช้เข็มเจนนัมบัตรและการใช้เครื่องจักรคำนวณ ต่อจากนั้นจึงหาจำนวนเปอร์เซ็นต์ความถี่ขึ้น ๆ

สำหรับการวิเคราะห์เพื่อหาจากรายงานที่ได้มาจากการสังเกตการณ์และมีส่วนร่วม กระทำโดยรายงานทั้งหมดที่นักวิจัยผู้ช่วยได้เขียนรายงานต่อสถาบันวิจัยทางสังคม-ศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งรายงานเหล่านี้ได้เป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งในการศึกษาในชั้นเรียนชั้นปริญญาโท นำผลจากรายงานที่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาที่ศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ข้อจำกัดของข้อมูล

ข้อมูลที่น่ามาศึกษาและวิจัยในวิทยานิพนธ์นี้ มีข้อจำกัดที่สำคัญๆ บางประการ
คือ

1. ข้อมูลที่น่ามาศึกษามีได้มีคำถามเกี่ยวกับรายได้ ลักษณะทางเศรษฐกิจที่
นำมาใช้วัด ปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาการมีอาชีพที่มีใ้การ เกษตร
ของชวานาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยครบบถ้วน ดังนั้นปัจจัยที่น่ามาแสดงที่มีความ
สัมพันธ์กับการมีอาชีพที่มีใ้การ เกษตรได้คือปัจจัยด้านสังคมบางประการ คือ อายุ
การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน, จำนวนสมาชิกที่อยู่ในกำลังแรงงาน และสถาน
ที่ตั้งของหมู่บ้าน

2. ข้อมูลที่น่ามาศึกษาไม่ใช่ข้อมูลที่เตรียมไว้เฉพาะเพื่อการศึกษาเกี่ยวกับ
ปัญหาการมีอาชีพที่มีใ้การ เกษตรของชวานาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยตรง แต่
ทว่าเป็นการพยายามนำข้อมูลที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด ดังนั้นรายละเอียดบาง
ประการที่ควรนำมาวิเคราะห์จึงขาดบกร่องไป